

חנה מיזל: שחרור האישה או שחרור הנשים?

אסתר כרמל-חכים, שלהבת ידוקה: חנה מיזל – מפעל חיים, רמת-אפעל: יד טבנקין, תשס"ח, 286 עמ' (עברית) + 12 עמ' (אנגלית)

כפוית טובה היא מלאכתו של הביוגרף. בכואו לשחזר לפרטים ולספר את סיפור חייה של דמות שבחר לעסוק בה, מוטל עליו גם לברר באיזו מידה עיצבה הדמות את המהלכים שהייתה מעורבת בהם ועד כמה רק שיקפה אותם. את מקורותיו עליו לדלות מארכיונים המצויים כציוני דרך לכל אורך נתיב חייו הגאוגרפי והכרונולוגי של גיבורו – אסתר כרמל-חכים נזקקה לצורך כתיבת הביוגרפיה של חנה מיזל לעשרים וחמישה ארכיונים בשש ארצות! לא פשוטה גם בחינתם המתודולוגית של המקורות. לא תמיד מצוי בהם רצף המידע הנדרש לחוקר, והם נוטים להיקטע בנקודות קריטיות. תרומתם המדעית תנודתית מאוד: לרוב יש בהם מגמתיות, ואמינותם אינה ברורה מאליה. סוגיה בפני עצמה היא הכיוון שאליו חפץ החוקר להוליך את מחקרו: האם עליו להתמקד בדמות או לחלופין דווקא בהקשרים ההיסטוריים שבהם פעלה?

כרמל-חכים, כפי שמלמדת גם כותרת ספרה, בחרה לשים את הדגש על מפעל החיים של חנה מיזל. כך הופכים ציר ההקשר ההיסטורי וציר חייה של הדמות לעמודי תמך שבירכתי הבמה. יתרונה של צורת כתיבה זו היא בשרטוט רהוט וממצה של תהליך בנייה מורכב, אבל יש לה מחיר, משום שהחיבור למציאות הארץ-ישראלית נותר מעורפל משהו.

התהליך שמדובר בו הוא העצמתו של מגזר חברתי שולי, נשים עובדות, ודווקא במרחב היוקרתי של החקלאות, בסיס גאוותם של בוני המולדת. עקרון ברזל הנחה את מיזל: עצמאות מגדרית. הנשים עצמן הן היכולות לסייע לנשים אחרות (עמ' 182). מיזל ביקשה, כפי שכותבת כרמל-חכים, ליצור 'אישה חלוצה מודרנית [...] באופן המשחרר אותה מתלות בגברים', אבל – וכאן באה הערה מהותית – 'אינו שואף להתחרות בהם או לנשלם מתפקדיהם' (עמ' 35). זהו המודרניזם על שלל מורכבויותיו, כזה המתריס כלפי העבר ומפלטט עמו בעת ובעונה אחת, השואף להתנתק מכבלים אבל להישאר בהקשר החברתי הקיים.

תהליך הכשרתן של הנשים לעבודה משקית וחקלאית התרחש בין שני עוגנים: 'חוות העלמות' בכינרת ובית הספר החקלאי לצעירות בנהלל. תריסר שנים בלבד, 1911-1923, פרק זמן קצר ביותר, הפרידו ביניהם. כרמל-חכים מונה שש תחנות בתהליך. היא מציגה

חנה מיזל

אותן כדגמים, שכל אחד מהם מבטא התפתחות ביחס לזה שלפניו. רק חלקן היו יזמה ישירה של מיזל, אף שהשפעתה ניכרה לאורך כל הדרך. 'חוות העלמות' נועדה להעניק התמקצעות חקלאית מבלי לפגוע במרקם המגדרי. אחריה באו קבוצות הפועלות, שנועדו להכשיר פועלות שתדענה ללמד את הבאות אחריהן, וכך ליצור מנוף להדרכה חקלאית. הדגם השלישי היה ההוסטל בתל-אביב שהפך לבית ספר למשק בית. אחר כך נוצרה 'ההכשרה הנודדת', שיזמה אסתר רוזוב. היא הביאה את ההדרכה אל צרכניותיה ובאופן זה העניקה פתרון לנשים בעלות משפחה

לימודיה באוניברסיטת בֶּנְסוֹן שבצרפת שאפה מיזל ליישם טכנולוגיות חקלאיות מתקדמות, אך עד מהרה הפכה לאידאולוגית. מְעַמְדָה זו התוותה שלושה נתיבים בגאולת הנשים: גאולה רוחנית-תרבותית, דרך חילון והשכלה; גאולה מגדרית – פעילות ולא סבילות; גאולה לאומית, באמצעות התיישבות חקלאית (עמ' 35). כרמל-חכים מונה שלושה מרכיבים בתפיסתה הרעיונית: תחילה תרומה לאומית, שהתבטאה בעצם ההשתתפות במפעל ההכשרה לקידום ההתיישבות הציונית; אחר כך ייחודיות נשית, היינו קידומן של הנשים עצמן בתוך מכלול ההתיישבות; ולבסוף קידום דרך הענקת השכלה חקלאית מודרנית לנשים.

ההתמסרות של מיזל התבטאה למשל בהחלפת חסותן של מסגרות הציונות הסוציאליסטית – לאחר שכבר בשנת 1914 הייתה מהראשונות ומהבולטות שבחברות תנועת הפועלות – בתמיכתם של גורמים מעשיים יותר, ויצ"ו ואחריו 'הרסה' קנדה. היא השכילה להפוך אישים כארתור רופין מחשדנים לתומכים (עמ' 37 לעומת עמ' 66). היא למדה את חשיבות התכנון ארוך הטווח ואת הצורך לבחון מיזמים מורכבים בראייה מרחבית, המביאה בחשבון פרטים שונים – מבחירת סגל ההוראה ועד מציאת מתקני לימוד ומגורים. והיא עמדה על הצורך בתקשורת ובעיקר על החשיבות של מציאת מקורות מימון עתירי הון ויציבים.

הצלחתה נבעה מיכולתה להפוך חזון למציאות. אכן מיזל ניחנה בתעצומות נפש של מנהיגה: בינת שטח, קור רוח וכריזמה. הכריזמה השתקפה למשל ביכולתה להניע את ויצ"ו לתמוך בהכשרה חקלאית מקצועית לנשים, גישה שעד אז הייתה זרה לרוחו של ארגון זה (עמ' 81). מכלול תכונותיה משתקף בטעמי דווקא בפרשייה אישית – נסיעתה לבדה בעצם מלחמת העולם הראשונה לתורכיה כדי להביא את אחיינה בן השש להוריו (עמ' 65). חלק מהישגיה ניתן לזקוף

ולא ניידות. הדגם החמישי היה משק הפועלות בירושלים שהקימה רחל ינאית. כרמל-חכים מכנה אותו 'מוסד המסייע להקמת ארגון', שכן הוא דרש ייזום ליצירת מערכת תומכת כלכלית, שנולדה מן המפעל ולא הולידה אותו. לבסוף, בית הספר בנהלל. זה היה מוסד מודרני, שהוכיח כי העשייה הנשית היצרנית הפכה למרכיב בלתי נפרד מתהליך בניית המולדת (ה'גברית'). ההכרה בבית הספר התבטאה בתמיכה מוסדית ללא סייג. הוא זכה למשבצת קרקע ראויה, למבנים, לתכנית לימודים מוכרת, והעיקר – היה ביקוש אמתי לבוגרותיו. כך הפך בית הספר ליסוד שווה ערך למוסדות הכשרה אחרים במכלול ההתיישבותי שבעמק יזרעאל.

מיזל הייתה אישה לא שגרתית בעליל. היא הייתה דוקטור לחקלאות, וחשיבות השכלתה נעוצה בין היתר בכך שרכשה אותה בתקופה שבה לימודי נשים באוניברסיטה, קל וחומר לתארים מתקדמים, לא היו דבר מובן מאליה. היא מזכירה בכך שתי נשים אחרות. האחת היא מרלן פֶּלְטִייה הצרפתייה, רופאה שהייתה ללוחמת פמיניסטית, אלא שכניגוד למיזל נאבקה פלטייה למען הנשים כיחידות.¹ האחרת היא מריה מונטסורי האיטלקייה, מחלוצות החינוך המודרני, שהשכילה כמו מיזל לנצל את ההערכה כלפיה לקידום רעיונות שהיו יקרים ללבה ולהשגת תמיכה מוסדית ומסגרות מימון למימוש הרעיונות הללו.

מה הייתה אם כן מיזל בסופו של דבר – מדענית? מתקנת חברתית? יזמת? ככל הנראה שלושת התפקידים האלה משקפים נקודות תמורה בחייה. בבואה לארץ לאחר שהשלימה את

1 A. Norris, 'The Uncompromising Doctor Madeleine Pelletier: Feminist and Political Activist', D. Holmes & C. Tarr (eds.), *A 'Belle Epoque'? Women in French Society and Culture 1890-1914*, New York & Oxford 2006, pp. 51-64

**פועלות ופועלים בחוות
כינרת בתקופת העלייה
השנייה**

(ספריית יד יצחק בן-צבי
וארכיון כינרת)

שעיצבה נשים חסרות תווי פנים. ברוח זו הכתיבה כבר ב'חוות העלמות' דפוס התנהגות ספרטניים שעוגנו במשמעת קפדנית, ואלו נמשכו לנהלל, ששם היה לבית הספר 'שם של מנזר' (עמ' 206, וראו גם עמ' 192).

הנימה האחרת היא היעדרו – ואולי הדחקתו – של מרכיב האינטימיות באישיותה של מיזל. סוגיה זו רלוונטית בכלל לאלטיות של תקופת היישוב, גברים ונשים גם יחד, והמחקר הישראלי טרם התמודד אתה לעומקה. בראשית הספר מובאים ציטוטים רבים מדברי בנות התקופה בגנות הדרתה של הפועלת מהעשייה החקלאית (עמ' 16–24). מכולם נעדרת חשיפה של רגשות אישיים, קל וחומר התעמתות אתם. יש בהם ראייה סינתטית, תפקודית, טכנוקרטיה. מיזל עצמה מוצגת לכל אורך הספר כחלק מסביבתה. נעדרים רגעים שבהם

לצד הדעתנות שלה וביטחונה העצמי. היא הגנה על עמדותיה בנחישות אך לא בהתלהמות גם מול התנגדות מזלזלת. כך למשל במאבקה נגד אברהם הרצפלד בשנת 1921 על זכותה של מועצת הפועלות להחליט בעצמה על שימושי תקציביה (עמ' 103). בשנת 1928 כבר נתפסה מיזל כסמכות בתחום שהיה יקר ללבה: ההנהלה הציונית בחרה בה לחברה בוועדה להגדרת מטרותיהם של משקי הפועלות (עמ' 134).

אכן התהליך הארגוני שהובילה מיזל ביטא מלאכת מחשבת, אבל נשזרו בו שתי נימות בעייתיות משהו. האחת, וכרמל-חכים מציינת אותה שוב ושוב בספרה, היא פעילות לשחרור הנשים ככלל, במסגרת קבוצתית-חברתית, ולא שחרור האישה היחידה, על ייחודה. מיזל נתנה את דעתה כל ימיה לקבוצה ולא ליחיד. ניתן לומר

לתוך הנפש פנימה, מטילה על מיזל אימה: 'אני רוצה לכתוב לך [כין] אינני רגילה לשתוק הרבה (כל היום לא ראיתי איש)' (עמ' 271).

בסיכומו של דבר עמדה כרמל-חכים במטרה הלא קלה שהציבה לעצמה. עם זאת מורגש חסרונו של פרק פותח שיעניק לקורא ביתר בהירות הקשרים היסטוריים נדרשים. מיזל ניזונה מתפיסות בני דורה באשר למודרניזם, פמיניזם, לאומיות וכמיהה לחזרה לטבע. ראיית עולמה הושפעה ממשבר היהדות המזרח אירופית בשלהי המאה התשע-עשרה ובראשית המאה העשרים, משבר שנבע מהתנסויות לא פשוטות בתהליכי חילון, אנטישמיות פופוליסטית, הגירה נרחבת ועוד. כל אלו אמנם מוזכרים, אך אינם מכונסים למסגרת סינתטית כוללנית.

מצויה מיזל בינה לבינה, רגעי משברים אישיים, חיבוטי נפש, כמיהות וחלומות שאינם מחוברים לחזון הכללי. אין זו אשמת המחברת – הדבר נובע מהיעדרם של מקורות מתאימים, ואולי אין זה מקרה. מרשימים בהקשר זה התיאורים הנוגעים לחיי הנישואין של מיזל. ההצצה עליהם מתאפשרת רק בעזרת כמה מכתבים שכתבו מיזל ובעלה, אליעזר שוחט, זה לזה. לצד הניתוק הפיזי – שהיה כורח חיים ואורח חיים לבוני מולדת רבים – משתקף מן המכתבים גם ניתוק רגשי לא מבוטל. אמנם בנקודה מסוימת ביקשה חנה מבעלה שיפנק את עצמו בממתקים ובבגד, אבל הטון הכללי תפקודי עד כדי פתטיות: 'אני רוצה [...] לכתוב כל יום מה שאראה באותו היום' (עמ' 271). השתיקה, הכרוכה באינטימיות ובהתבוננות